

LAUDATIO NA PAVLA BRANKA (CENA TIBORA VICHTU 2011)

Martin Šmatlák

Pavel Branko sa narodil v roku, keď vznikol prvý filmový Jánošík. A obaja sa zrodili na lodi. Jánošík obrazne niekde na trase z Ameriky na Slovensko, malému Pavlovi sa to podarilo reálne na ceste z Vladivostoku okolo Indie do Stredozemného mora až na Jadran. V rodnom liste má preto zapísaný prístav. A keďže táto plavba trvala vyše pol roka, dá sa zodpovedne povedať, že Pavel Branko už v prenatalnom veku ako morský vlk presurfoval na vlnách pol sveta, kým zakotvil v Terste, kde konečne začal dýchať sám a žiť podľa papierov. Možno aj vďaka tomu prežil neskoršie životné búrky a hojdačky bez toho, aby sa do jeho mysle votrela akákoľvek morská nemoc či pozemská moc. A možno aj preto si v kľúčových rokoch svojej mladosti nahrádzal Bibliu Londonovým *Morským vlkom*.

Filmový *Jánošík 1921* vstúpil do dejín, pretože bol prvým slovenským „veľkým“ hraným filmom. Teda prvým dokončeným, pretože tých nedokončených bolo predtým aj potom o čosi viac... Dnes je tento film pre mnohých už len čímsi ako filmovým starovekom alebo vykopávkou nemých, mierne roztrasených a zubom času nahlodaných pohyblivých obrázkov.

Na rozdiel od toho Pavlovi Brankovi dejiny poriadne vstúpili do života. Možno aj preto, lebo už od mladosti nebol človekom nemým ani názorovo roztraseným – hoci sa ho viacerí pokúšali umlčať či rozkolísať. On však svojím myslením, písaním a konaním neupadol do aktuálnych prúdov ani medzi staroveké relikvie. Sám seba označuje za rebela už od detstva. Pociť pánčat'a ho priviedol do robotníckej kolónie, odkiaľ nebolo ďaleko k sociálnemu cíteniu či k ľavicovému nadšeniu – neraz aj s nádychom toho, čo sám nazýva bolševickým fanfarónstvom. Jeho spomienka na to, ako si v šiestej triede gymnázia vymyslel svoje prázdninové zážitky zo Sovietskeho zväzu, kde – okrem svojho počatia niekde na Sibíri – v skutočnosti vôbec nebol, nie je len milou mladíckou historkou. Je to určite aj svedectvo naratívneho talentu, vnútorného zanietenia a rétorických schopností tohto večne mladého muža.

Kým teda deväťdesiatročný filmový Jánošík je už dávno minulosťou, jeho rovesník Pavel Branko je pre slovenský film stálou prítomnosťou. Je tu s ním prakticky od začiatkov po prah zrelosti a stále ďalej. V obdobiach kreatívnej plodnosti i počas saharizácie slovenskej kinematografie. Na rozdiel od iných pre Pavla Branka slovenský film nebol iba rezivom, ale najmä vášňou aj inšpiráciou ku kritickému mysleniu a k tvorivej reflexii. Občas sa síce objavil pod iným menom, než je to, ktoré poznáme najviac, ale stále bol a je tu s tou istou iskrou v duchu, s porozumením v srdci a s pevnosťou názorov – estetických, spoločenských či filozofických. A bol tu aj v časoch, keď tu oficiálne byť nemohol. Vďaka tomu som ešte ako študent mohol na prieklepovom papieri čítať jeho prácu o slovenskom filme obdobia rokov 1945–1970. Tento rozsahom útlý a dobre strážený rukopis mi vtedy poskytol nepomerne viac odborného poznania než mýtické kufre plné poznámkových blokov niektorých vzrastom veľkých kritikov.

Pavel Branko o sebe vraví, že nikdy nemal voľný čas. Našťastie, lebo vďaka tomu nestihol zostarnúť ani on, ani jeho texty. Svedectvom toho je aj ich jazyk, ktorý používa nie ako neutrálny komunikačný nástroj, ale ako vycibrený a neustále kultivovaný prostriedok na vyjadrenie poznaného. Často aj s emotívnym zafarbením cez vydarenú metaforu alebo s hravou štylizáciou. Svojím narodením pristál vo viacjazyčnom Terste, materčinou mu bola ruština, v detstve ho obklopovala nemčina i maďarčina a v dospelosti prekladal okrem ruštiny aj z nemčiny a z angličtiny. K slovenčine však stále pristupuje s radostnou tvorivosťou a s úprimnou starostlivosťou o dôkladnú písanú i ústnu hygienu tohto jazyka.

Dekórum nevšednej chvíle sa zvykne zdôrazňovať jazykom, ktorý sa dnes už neláme, nerúbe a možno sa ani veľmi nenesí. No štipka z neho nikdy neuškodí. A preto milý pán Pavel Branko, *doctor honoris causa*, úprimná vďaka za to, že v duchu hesla *malo periculosam libertatem quam quietum servitium* ste volili radšej nebezpečnú slobodu než tiché otroctvo. V jednom z jazykov

mesta, ktoré máte zapísané v rodnom liste, slovo *branco* vraj znamená aj húf alebo čriedu. Vy ste však celý život boli a zostávate celkom iným Brankom – osobnosťou, ktorá je pre nás príkladom toho, že duša rebela z romantickej básne sa môže krásne sklbiť so silou charakteru aj s dobrodružstvom myslenia. Za to vám patrí naša úcta aj priateľský obdiv.

Cena Tibora Vichtu 2011 – Pocta Pavlovi Brankovi / 13. ročník MFF Bratislava
Prednesené 7. 11. 2011, Radisson Blu Carlton

Kino-Ikon, č. 2.2011.